

אוקטובר 2009

נגישות הערכאות למחקר אקדמי

המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן בפקולטה למשפטים שבאוניברסיטת בר-אילן (להלן - "המרכז") הוקם מתוך רצון להשפיע על מעמד האשה בחברה הישראלית באמצעות קידום ידע ומחקר ודרך פעילות מעשית יישומית. בין פעולותיו השונות, עורך המרכז ומפרסם מחקרים וניירות עמדה בנושאים הנוגעים לנשים בישראל ולמעמדן, מפרסם פסקי-דין רבניים, וכן אוסף ומעבד מידע ונתונים מכל תחומי החיים של נשים בישראל.

להלן תוצג התייחסות המרכז למדיניות הנוגעת להנגשת השדה המשפטי למחקר:

"אין דינוי סתר; הכול גלוי לעין השמש. עיקרון זה קשור בזכות הגישה לבית-המשפט. חרף הקשיים המעשיים העשויים להתעורר הכלל הוא פומביות, החריג הוא היעדר פומביות".

(ש' לוי תורת הפרוצדורה האזרחית - מבוא ועקרונות יסוד [17], בעמ' 64; ע"פ 353/88 וילנר נ' מדינת ישראל [2], בעמ' 450-451).

"בהיבטים מסוימים פומביות הדיון היא אינטרס או ערך חברתי. בהיבטים אחרים היא זכות אדם".

(בג"ץ 1435/03 פלוגית נ' בית-הדין למשמעת של עובדי המדינה בחיפה, פ"ד נח(1) 529, עמ' 539).

עקרון פומביות הדיון הנו מאבני היסוד של מערכת המשפט בישראל, זהו עקרון יסוד של כל משטר דמוקרטי ובעל מעמד חוקתי-על-חוקי, השואב כוחו מסעיף 3 לחוק-יסוד: השפיטה. באמצעות עקרון הפומביות "...נשמר אמונו של הציבור ברשות השופטת..." (בש"פ 2794/00 אלוני נ' מדינת ישראל [3], בעמ' 369).

בשנים האחרונות גוברת ההכרה בחשיבותם של איסוף וריכוז נתונים לצורך יצירת גופי ידע, הבניית מידע, גיבוש מדיניות ותכנון תהליכים. נתונים מהווים משאב מרכזי וכלי הכרחי לצורך גיבוש מדיניות ותכנון עשייה בכל תחום, ובמיוחד בתחום שנדרש בו שינוי חברתי.

אנו במרכז רקמן, נדרשים לנתונים בתחום דיני המשפחה לצורך מחקר, המשמש בהמשך לשם גיבוש מדיניות, הצעת רפורמות ועוד, הן בידינו הן בידי גופים אחרים המסתייעים בעבודתנו. נחלק את צרכינו לשניים:

1. איסוף וריכוז נתונים לצורך עריכת שנתון סטטיסטי בתחום דיני המשפחה בישראל

מטרת הדו-שנתון הסטטיסטי שעורך המרכז הנה קידום הידע והפצת המידע בתחומים המשפיעים על חייהן של נשים בישראל, וזאת מתוך הכרה בחשיבות המידע כגורם מרכזי בעשייה לקידום

מעמד האשה, ומתוך מודעות לחסר העמוק במידע ובידע בתחום זכויות הנשים ומעמדן בישראל.

אנו במרכז מאמינים כי לכל גוף שלטוני יש עניין בקיומה של ביקורת ציבורית על פעילותו השוטפת שתביא, בסופו של דבר, להגברת אמון הציבור במערכת. בהקשר זה, ברצוננו להזכיר, כפי שכבר ציינו פעמים רבות בעבר, את הזדמנות הפז אשר העניקה לנו הנהלת בתי-הדין הרבניים בשנת 2005, עת פתחה בפנינו את דלתותיה על מנת שנוכל לדלות מתוך התיקים הרבים את הנתונים אשר נדרשו לנו לצורך עריכת השנתון. לנוכח מורכבות הנתונים והניתוחים שנעשו לפיהם, אנו תקווה שנתונים מעין אלה יהיו נגישים גם בעתיד, בין אם באמצעות עבודה עצמאית של מערך המיחשוב של בתי-הדין הרבניים, ובין אם על ידי מתן גישה ישירה, כפי שניתנה בעבר, לגופים המעוניינים בכך ושלחם הכלים לעשות זאת. מטרתנו היא איסוף המידע אודות מידת האפקטיביות של הכלים השונים העומדים לרשות בתי-הדין הרבניים, ובחינת המידה בה הם מופעלים. לנוכח העובדה כי לבתי-הדין סמכות ייחודית בתחום הגירושין בישראל, הרי שהבנה מקיפה של זירת הגירושין והתנהלות ההליכים היא הכרחית ובעלת חשיבות עליונה.

הבעייתיות באיסוף הנתונים נובעת מן העובדה שהמערכות השונות אינן ממפות את נתונין באופן שיטתי, ובמקרים רבים אף אינן משתמשות בפרמטרים עקרוניים לצורך חיתוך ומיפוי נתונים. כך, למשל, אין אנו מוצאים התפלגות תיקים לפי מין או דת, על אף שפילוח מגדרי, למשל, נכלל בחובת הגופים הממשלתיים במסגרת מחויבותה הבינלאומית של מדינת ישראל, ולאחרונה אף נכלל בחוק לתיקון פקודת הסטטיסטיקה (מס' 2), התשס"ח - 2008. מידע מדויק יותר היה מאפשר השוואה מספרית של הגשת תביעות לבתי-המשפט מול מספרן בבתי-הדין, האם גברים/נשים רבים/ות יותר הגישו תביעות למערכת זו או אחרת וכו'. מערכת בתי-הדין, כאמור, נענית לדרישותינו, לכשהן מועלות בפניה, ולרוב מוסרת את המידע המבוקש, אך העובדה שאין המדובר במידע נגיש לכל, ויש להזמין באופן מיוחד, מקשה עד מאוד. נתון נוסף החסר במערכת בתי-הדין הרבניים הנו בעניין החלטות לחיוב בגט - כמה החלטות ניתנו בשנה, כמה הובילו לסידור גט בפועל ובתוך כמה זמן, ועוד. במערכת בתי-המשפט המצב אף חמור יותר, ונדרשות פניות אין-ספור לצורך קבלת מידע זה או אחר, כאשר פילוח מגדרי במקרים רבים אף אינו אפשרי, כיון שכלל לא נעשה בעת הזנת הנתונים במערכת. במערכת בתי-הדין השרעיים קיים פורמט אחיד, אך יחד עם זאת, כל בית-דין מעדכן את נתוניו באופן עצמאי, קיימים חוסרים רבים, ולכן לא ניתן לערוך השוואה בין בתי-הדין השונים. כך, לדוגמה, אין סעיף המפרט את מספר הגירושין שהיו בשנה מסוימת בכל בתי-הדין השרעיים, אלא יש לבדוק בכל בית-דין בנפרד.

סיכומו של דבר, חרף הניסיון המאומץ שעושה המרכז לריכוז הנתונים, תחושתנו הנה כי ממצאינו אינם מקיפים דיים שכן קיימים לא מעט גופים ציבוריים, ובולטת בהם דווקא מערכת בתי-המשפט, החולשים על נתונים רבי חשיבות, אך אינם עוסקים באיסוף ועיבוד של מידע דרך קבע אלא רק כאמצעי במסגרת עבודתם השוטפת. מאחר וכך הדבר, יתכן ואין הם כפופים כלל לתיקון האחרון לפקודת הסטטיסטיקה, שכן התיקון מורה אך לגופים ציבוריים העורכים דרך קבע איסוף ועיבוד של מידע הנוגע ליחידים ומפרסמים אותם לציבור, לכלול בפעולותיהם כאמור התייחסות

למין. לפיכך, נחוצה התערבות חיצונית בדרך של הנחיות פנימיות או אף חקיקת משנה אשר תחייב גם גופים אלה במתן המידע הנחוץ לגורמים הרלוונטיים.

2. פרסום החלטות שיפוטיות בכתב העת "הדין והדיין"

את כתב העת "הדין והדיין" אנו עורכים בשיתוף עם ארגון "יד לאשה", ובו פרסום פסקי-דין רבניים בנושאי משפחה. אנו במרכז רואים חשיבות יתרה, הן מבחינה משפטית והן מבחינה ציבורית, בנגישות להחלטותיהן של ערכאות שיפוטיות בכלל ושל בתי-הדין בפרט. פעילותם השיפוטית של בתי-הדין הרבניים נוגעת באחד מתחומי החיים המשמעותיים ביותר לפרט: יחסי הזוגיות והמשפחה. לאור האמור, היכולת להכיר את החלטות בתי-הדין בנושאים אלו מאפשרת לציבור המתדיינים ולעוסקים בתחום ללמוד לעומק את המצבים המשפטיים ולנתחם, והתוצאה תהא הבנת זכויותיהם המשפטיות והגנה עליהן.

בעיית הנגישות לחומרים משפטיים מסוימים, יוצרת פער בין המוסדות המוסרים את המידע המבוקש, לבין אלו שאינם עושים זאת, כדוגמת בית-המשפט לענייני משפחה ומערכת בתי-הדין הרבניים, אשר אינם מפרסמים את תוצריהם כדרך שבשגרה.

לקושי העומד בפני החוקרים עת הם מנסים לעשות מלאכתם השפעה ישירה על עורכי-הדין הפועלים בשטח, שכן לא זו בלבד שאין הם יכולים להיערך בצורה נאותה לייצוג לקוחותיהם בהעדר תשתית פסיקתית ממנה הם יכולים ללמוד מהו הדין המצוי, אלא שאף החומר התיאורטי, עליו הם יכולים ללמוד מפי החוקרים והמלומדים בספריהם, הנו דל, מפאת מגבלת הנגישות האמורה.

המנדט אשר ניתן לוועדה הנו בחינת נגישות הציבור למידע המצוי בתיקי בתי-המשפט ובתי-הדין, ולפיכך מובן כי מידע זה כולל הן את נתוני התיקים והן את תוצריהם הסופיים, קרי פסקי-הדין.

הזכות לפרטיות מול עיקרון הפומביות

מובן כי הקושי המרכזי העומד בפני הוועדה, בבואה לשקול באם יש לאפשר נגישות לחומרים אם לאו, הנו ההתנגשות הבלתי-נמנעת בין הזכות לפרטיות לבין עקרון הפומביות. הקושי מתבטא בכך שעקרון הפומביות חל על רוב בתי-המשפט, אולם הוראה דומה בדבר פומביות אינה מצויה בחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953, וסעיף 68(ה) לחוק בתי-המשפט קובע חריג מיוחד לעניין בתי-המשפט לענייני משפחה בהם מתקיימים הדיונים בדלתיים סגורות אלא אם כן הורה בית-המשפט לדון בעניין, כולו או מקצתו, בפומבי.

לעניין ההתנגשות בין עקרון הפומביות לבין הזכות לפרטיות, כבר אמר כבוד הנשיא (בדימוס) א' ברק כי "את ההתנגשות יש לפתור בדרך-כלל תוך בחינת מהותה והיקפה של הפגיעה בכל אחד מהערכים והעקרונות המתנגשים - תוך הבחנה בין פגיעה בגרעין הזכות או בשוליה - ואת השפעת ההתנגשות על המערך הנורמטיבי הכללי" (בג"ץ 1435/03 פלונית נ' בית-הדין למשמעת של עובדי המדינה בחיפה, פ"ד

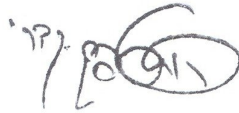
המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן

THE RUTH AND EMANUEL RACKMAN CENTER FOR THE ADVANCEMENT OF THE STATUS OF WOMEN

נח(1) 529, עמ' 537). על פי גישתו של כבוד הנשיא ברק יש למצוא איזון נאות בין ערך הפומביות לערך הפרטיות.

לאור כל האמור לעיל, ותוך שאילת נוסחת האיזון של כבוד הנשיא בדימוס, הרי שקיים, להבנתנו, הכרח להתיר פרסומן של הכרעות שיפוטיות והנגשתם של נתונים, לצורכי מחקר.

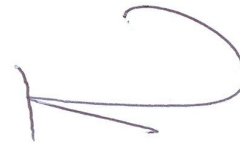
בכבוד רב,

פרופ' רות הלפרין-קדרי
ראש המרכז לקידום מעמד האשה
ע"ש רות ועמנואל רקמן

עו"ד עדי רז
מנהלת הקליניקה לסיוע משפטי
לנשים בענייני משפחה
אוניברסיטת בר-אילן

עו"ד קרן ארקין-חן
מנהלת הקליניקה לסיוע משפטי
לנשים בענייני משפחה
אוניברסיטת בר-אילן